

## HALUN AIKA JA TIEDONTAHTO

1.

“Ympäröityään itsensä kaikella, joka saattoi parhaiten tyydyttää toisia aisteja hekumalla, oli kysymys nyt siitä että he halusivat siinä tilanteessa, että heille kerrottiin tarkan yksityiskohtaisesti ja järjestelmällisesti kyseisen irstailun kaikki erilaiset poikkeamat, kaikki sen haarat, kaikki sen lähipiirit, sanalla sanoen hekumoitsijoiden kielellä kaikki intohimot. Ei pysty kuvittelemaan, missä määrin ihminen niitä muuntelee, kun hänen mielikuvituksensa innostuu. Ihmisten keskinäinen eroavaisuus on ylenmääräinen heidän kaikissa muissa manioissaan, kaikissa muissa mieltymyksissään, mutta tässä se on vielä suurempi ja se joka voisi määrittää ja selostaa nuo poikkeamat, tekisi epäilemättä erään komeimmista töistä joita tapojen alalla voi kuvitella tehtävän ja ehkä mielenkiintoisimman. Oli (...) siis löydettävä henkilöt, jotka pystyivät kertomaan kaikki irstailut, analysoimaan ne, laajentamaan ne, yksityiskohtaistamaan, järjestämään ja sijoittamaan kunnan kuvaukseksi.” (Sade: *Sodoman 120 päivää*, 52.)

Näin kirjoitti Saden markiisi vuonna 1785 johdattaessaan lukijoitaan Sillingin linnan intohimon hetkiin. Hänen sanansa kuvaavat osuvasti yhtä elämismaaillamme olennaista piirrettä ja asetelmaa. Länsimaisen nykyihmisen on miltei mahdotonta olla kohtaamatta lähes päivittäin “määrityksiä ja selostuksia” ihmisen lihallisten himojen ja nautintojen kirjavista muodoista. Päivälehdet ja TV-uutiset raportoivat ututterasti uusimmat tutkimustulokset väestön yhdyntäfrekvensseistä, sukupuolikumppanien lukumääristä sekä sukupuolielämän asenteista ja asennoista. Trendilehdet kyselevät lukijoidensa seksuaalisia tapoja, mieltymyksiä ja haluja, sähköisissä viestimissä on omat viikottaiset paritus- ja seksuaaliongelmahjelmansa. Ja televisio antaa nähtäviksemme ja kuultaviksemme niin toden kuin fiktion muodossa mitä erikoisimpia julmuuden ja hekuman yhdistelmiä.

Päivästä toiseen, iltana illan jälkeen meille *paljastuu* seksuaalisuuden monivivahteinen, uskomattomien mahdollisuuksien todellisuus. Tilastolliset jakaumat, “erikoisten” ihmishahmojen kavalkadi transvestiiteista seksuaalirikollisiin, “minun elämäni” -tunnustuskertomukset ovat saaneet aikaan sen, että me olemme hyvin tietoisia siitä, mitä ihmisruumis voi tehdä ja mitä sille voi tehdä – aina tylsyyteen ja

samantekevyyteen asti.

Tämä on vapautuneen, estottoman seksuaalisuuden maailman taivaanranta, kehys ajallemme, joka on nostanut ihmisarvoisen elämän perusedellytykseksi oman, ”yksilöllisen” seksuaalisuuden toteuttamisen ja elämänihanteeksi omien halujen ja tunteiden mukaan elämisen. Seksuaalisuuden aikakausi, moderni, on vapauttanut sanan ja kuvan. Meidän aikamme ihmisellä ei oleteta olevan estoja tutkia, katsella, esittää, kertoa erilaisia orgasmisia tekoja, nautintoja ja himoja, hänelle ei ole vierasta vaan pikemminkin tarpeellista puhua seksistä ja tunnustaa omat tunteensa, tapansa ja mieltymyksensä ihmiselämän luonnollisina, *normaaleina* asioina.

Juuri asiallisuus, tosiasiallisuus on seksiä ja seksuaalisuutta koskevan puheemme peruspiirre. Modernissa länsimaisessa kulttuurissa, jossa ihmiset harrastavat lihan iloa yksityisesti ja ikään kuin salaisuutena ja puhuvat seksistä loputtomasti, sanat, kuvat, paljastukset, tunnustukset eivät enää sisällä sen enempää moraalista kuin intohimoja liikuttavaa latausta. Kun halut ja intohimon hetket tulevat lakkaamattomasti ja rajattomasti puhuttaviksi, analysoitaviksi ja esitettäviksi – ja vielä niin sanotusti ”tieteen” eli objektiivisen, ulkopuolisen havainnoinnin ehdoilla – ne tyypistyvät tosiasioiksi. Ja kuten Bataille (1987, 152) toteaa Kinseyn jakaumista, taulukoista ja kaavioista, seksin tosiasiat saavat yleisön vain haukottelemaan ja kikattamaan.

2.

Toki koemme arkipäivän sadismin harmittomana. Iltaapäivälehtien journalismi, joka houkuttaa lukijansa tirkistelemään ja tunnustamaan, on meille ajanvietettä. Kuitenkin jatkuva, niin sanotusti vakava julkinen puhe seksistä, pyrkimys esittää todenmukaisesti, yksityiskohtaisesti ja kattavasti inhimillisen halu- ja nautintoelämän vaihtelevat ilmentymät sekä saada ihmiset avomielisiksi eli paljastamaan omien halujensa ja mieltymystensä salat, ilmentää omalla triviaalilla tavallaan modernia länsimaista tiedontahtoa, jota Sade travestoi teksteissään tuoden kirkaasti esiin sen äärimmäisen luonteen. *Sodoman* näytöksissä suvereenin hallitsijan mielivalta, absoluuttinen ylivalta riettauksien kohteen ruumiin ja elämän suhteen yhdistyi järjen herruuteen, demonstratiivisen järjen pyrkimykseen tietää, tuntea ja esittää luonnollisen himon olemus, ääri, sen salattu luonne, jota tavat ja moraalisaännöt peittivät. (Foucault 1976, 195-196; Deleuze 1991, 23-35.)

Kyse on länsimaisen, objektivoivan ja instrumentaalisen rationaalisuuden varaan rakentuvan maailmasuhteen muunnelmasta. Sen ydin on pyrkimys saada ylivalta luontoon ja elämään, hallita ja käyttää niitä hyväksi tietämällä luonnon ja elämän salaisuudet, niiden omat lait yhä tarkemmin ja perusteellisemmin. Foucault korosti, että modernin elämän politisoitumisen ja yhteiskunnallisten hallintapyrkimysten kohteeksi tulemisen keskeinen asia on tämä tiedon ja vallan, pyrkimyksen hallita kaikkea elämää ja tiedontahdon, punos.

Nykyiset biovallan ja -politiikan asetelmat eivät toki ole Sillingin linnan saleja. Suvereeni hallitsija ja puhdas järki on ajettu pois elämän moninaisuutta ja mahdollisuuksia valvovien, ohjaavien, arvioivien, testaavien ja myötäävien bio-, psyko- ja sosiaali-insinöörien työmailta. Kuitenkin biovallan puitteissa vaikuttaa sama loputon halu tietää elämänilmiöiden salaisuudet, lainalaisuudet ja perimmäiset syyt. Tuota erilaisiin elämää ja ihmisiä tutkiviin käytäntöihin levinnyttä tiedontahtoa ruokkivat pyrkimykset ohjata, hyödyntää, parantaa, valvoa – siis hallita – elämänilmiöitä, -potentiaaleja ja eläviä yksilöitä yhä yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin.

Siis haave totaalaisesta vallasta elämään.

Modernin länsimaisen rationaalisen elämänhallinnan ja -käytännön projektissa keskeistä on käsittää salaisuudeksi se, mikä ihmisten aktuaalista elämää ja toimintaa niin yksilöinä kuin yhteenliittyminä pohjimmiltaan liikuttaa: elämän olemus, seksuaalisuus, oma itse näyttäytyvät arvoituksina. Ja tämä tekee loputtomasta halusta tietää – ratkaista arvoitus, paljastaa elämän, seksuaalisuuden, itse kunkin persoonallisuuden salaisuus – modernin elämänkäytännön perusmodaliteetin, joka ilmenee yhtä hyvin tieteessä kuin tirkistelyssä.

Tällä pyrkimyksellä tietää on poliittinen merkitys. Elämän politiikka eli yhteiskunnalliset pyrkimykset ohjata, parantaa, edistää ihmisten elämää, onnea ja hyvinvointia edellyttävät tietoa niin elämästä yleensä kuin yksilöiden elämän eri ulottuvuuksista. Tiedontahdolla on myös eettinen merkitys: yksilöiden oman elämän hallinnan ja valintojen edellytyksenä pidetään tietoa itsestä, syvällistä itsetuntemusta ja -ymmärrystä, totuutta itsestä.

Tuo elämän, yksilöiden, oman itsen tietämisen projekti luo kosketuspinnan elämän yleensä ja yksilön oman elämän, julkisen ja intiimin, yhteiskunnallisen ja yksilöllisen välille. Se mahdollistaa henkilökohtaisen muuttumisen julkiseksi ja poliittiseksi sekä pohjustaa elämänkäytännön sommitelman, jossa ihmisen poliittisella ja eettisellä persoonalla ei ole muuta kiinnekohtaa ja perustetta kuin yksilön oma elämä: hänen ruumiinsa ja tunne-elämänsä tosiasialliset erityispiirteet, hänen elämäntapansa ja elämänvalintansa.

Sen mekanismin toiminnassa, joka aktuaalisesti tekee henkilökohtaisesta eli yksilöiden omasta elämästä julkista ja poliittista, suuri valta on tiedonhallitsijoilla – olivat nämä tutkijoita, hallintovirkailijoita tai journalisteja. Myös lääke-, psyko- ja sosiaalitieteelliset keskustelut ja tutkimukset, jotka suuntautuvat ihmisten intiimin elämän, ihmissuhteiden ja arkielämän – muun muassa seksuaalisuuden – kysymyksiin ja ilmiöihin, uivat tässä tiedonpolitiikan valtavirrassa.

Jos näitä “oman elämän” teemoja käsittelevät sosiaalitieteelliset keskustelut käsittävät ja esittävät itsensä tosiasia- tai käyttäytymistieteenä, ne ovat tunnottomia niitä itseään liikuttavalle tiedontahdolle ja sokeita oman vaikutusvaltansa suhteen.

### 3.

Foucault kirjoitti:

“Kant näyttää perustaneen kaksi suurta kritiikin perinnettä, joihin moderni filosofia jakaantuu. Sanokaamme, että kriittisessä tuotannossaan Kant asetti ja perusti filosofian perinteen, joka penää toden tiedon mahdollisuuden ehtoja. Tämä lähtökohtanaan kokonainen modernin filosofian osa on 1800-luvulta esittäytynyt ja kehittynyt totuuden analytiikkana. Modernissa filosofiassa ja nykyfilosofiassa esiintyy myös toisenlainen kriittisen tutkiskelun tapa: se, joka syntyy valistusta koskevassa kysymyksessä tai vallankumousta käsittelevässä tekstissä. Tämä toinen kritiikin perinne asettaa kysymyksen: Mikä on oma ajankohtamme? Mikä on nyt mahdollisten kokemusten alue? Kyse ei tässä ole totuuden analytiikasta vaan siitä, mitä voitaisiin kutsua nykyhetken ontologiaksi, oman itsemme ontologiaksi?” (Foucault 1995, 259-260.)

Foucault liitti oman ajattelunsa ja tutkimuksensa jälkimmäiseen modernin filosofisen kritiikin perinteeseen, nykyisyyden ontologiaan. Siinä oleellista on tutkia ja analysoida oman ajan erityisyyttä, sitä mitä *me* nykyihmiset olemme, sekä oman ajan ajattelutapoja, siis totuutta tavoittelevien diskurssien luonnetta. Foucault’lle oman ajan kriittinen reflektio oli historiallista. Se ei tavoittele vastauksia tiedon tai

totuuden johdonmukaisuuden ja varmuuden eikä toiminnan moraalisten mittapuiden ikuisiin, "universaaleihin" kysymyksiin. Aikalaiskritiikki ei tunne vetoa metafysiikkaan vaan on olemisemme historiallisen kontingenssin tutkimista. Se perustuu historialliseen analyysiin kohteenaan tapahtumat ja elämänkäytännön asetelmat, jotka ovat muovanneet meidät sellaisiksi kuin olemme ja saaneet meidät tunnistamaan itsemme tekojemme, ajatustemme, kokemustemme ja sanomistemme subjekteiksi. Oleellisia ovat historiallisesti muuttuvat käytäntöjen sommitelmat, joissa muotoutuvat suhteemme tietoon, suhteemme toisiin ihmisiin ja suhteemme omaan itseemme. Niiden synnyn ja muodonmuutosten jäljittäminen tuo tarkasteltavaksi ja ajateltavaksi, mitä me olemme sekä miten me ja meidän elämämme ovat tulleet mahdollisiksi. Mitkä ovat elämämme, kokemustemme, toimintamme, ymmärryksemme mahdollisuudet ja rajat? Mitä ovat pakkomme ja vapautemme? Mikä elämistemme suunta, olemisemme tapa?

Tämä ajattelun eetos, "modernin asenne" ohjasi suomalaisen seksuaalipolitiikan ja -etiikan muotoutumista käsittelevää väitöskirjatutkimustani (Helén 1997). Suomalaisten sukupuolisuutta, ruumiillisuutta, seksuaalisia nautintoja ja tunteita koskevien tietomuodostumien, valta-asetelmien ja eettisten problematisointien jäljitys ja kartoitus on saanut kiintopisteensä siitä, mitä seksuaalisuus suomalaisessa nykykulttuurissa merkitsee ja miten me nykyään lihan iloihin ja orgasmisiin nautintoihin suhtaudumme. Tutkimukseni kritiikki suuntautuu vallitsevaan loputtomaan puheeseen seksistä. Se asettaa kriittiseen valoon yleisen psyko- ja sosiaali-tieteellisen puhettavan sisällöt: käsitykset seksuaalisen ja yhteiskunnallisen vallan suhteesta, sukupuolietiikasta, sukupuolisuuden historiallisesta muutoksesta ja – erityisesti – niin sanotusta 60-luvun vapautumisesta. Kritiikki kohdistuu erityisesti ihmistieteellisen keskustelun ylläpitämään seksuaalisuuden ontologiaan: himojen, halujen, nautintotapojen tosiasiallistamiseen.

Nykyisyyden historiallinen kritiikkini kohdistuu myös siihen, minkä käsitämme olemisemme yhdeksi perusasiaksi eli itseymmärykseen, että olemme seksuaalisuuden subjekteja, yksilöitä joiden on mahdollista ja välttämätöntä elää oman halunsa mukaan. Tutkimukseni tärkeimpiä johtolankoja on tarkastella, mitä historiallisia tiedon, vallan ja vapauden sommitelmia on kerrostunut siihen, että nykymaailmassa jokainen on yksilö, joka on oman seksuaalisuutensa subjekti. Siis millainen on maailma, elämänkäytäntö, millainen se elämän mieli, joka johdattaa itse kunkin oman elämänsä tosiasioiden, omien halujensa loputtomuuden, oman puuttellisuutensa peilitaloon?

*Kirjoitus perustuu lectio praecursoriaan 5.12.1997.*

#### KIRJALLISUUS

- Bataille, Georges (1987): *Eroticism*. London & New York: Marion Boyars.  
 Deleuze, Gilles (1991): *Coldness and Cruelty*. Teoksessa *Masochism*. New York: Zone.  
 Foucault, Michel (1976): *Histoire de la sexualité I. La volonté de savoir*. Paris: Gallimard.  
 Foucault, Michel (1995): *Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana*. Teoksessa Juha Koivisto, Markku Mäki & Timo Usitupa (toim.): *Mitä on valistus?* Tampere: Vastapaino.  
 Helén, Ilpo (1997): *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.  
 Sade, Donatien-Alphonse-François de (1989): *Sodoman 120 päivää*, johdanto-osa. Helsinki: Love.